

ביאור הקבלה הנפלאה של ספר החינוך: "מקובל אני מרבתי - שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו"

בית המקדש, ולמה חרבה על שהדליקה נרות
לאחר חורבן בית המקדש."

ואמרו עוד (שם): "כרם גדול היה לאדריינוס
הרשע - שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל
כמו טיבריא לציפורי, והקיפו גדר מהרוגי ביתר
מלוא קומה ופישוט ידים, ולא גזר עליהם שיקברו,
עד שעמד מלך אחר [אחרי מות אדריינוס] וגזר
עליהם שיקברו. אמר רב חונה, משניתנו הרוגי
ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב - הטוב שלא
נסרחו, והמטיב שניתנו לקבורה."

והנה שנינו בגמרא (גיטין נז.): "במתניתא תנא
שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן מדמן
של ישראל בלא זבל". כלומר שבע שנים שימש
דמם של הרוגי ביתר לגוים לזבל בהם את הכרמים
שלהם, עד שזכו בסופו של דבר לקבורה, שהיא
תיקון גדול למת לקיים בכך, מה שגזר הקב"ה על
אדם הראשון אחרי חטא עץ הדעת (בראשית
ג-ט): "כי עפר אתה ואל עפר תשוב".

כאשר נתבונן נראה כי נס מבהיל ונורא עשה
הקב"ה עם הרוגי ביתר, כי מצד אחד הרי נענשו
משום שלא התאבלו על חורבן ירושלים, אך עם
כל זאת שמר הקב"ה על גופם שמירה מיוחדת.
שבע שנים ניצבות הגופות של הרוגי ביתר מלוא
קומה בפישוט ידים, בתור גדר מסביב לכרם
של אדריינוס הרשע - בחורף בלי הגנה מהקור
ומהגשמים, בקיץ בלי הגנה מהשמש הלוהט,
ואין שום סרחון שולט בגופות ההרוגים.

כסלע איתן הן ניצבות ועומדות מול איתני
הטבע, כאילו מתגרות באדריינוס הרשע
שהעמידם שם כדי להשפילם וצחקים עליו: "לא
אתה הוא זה שהעמיד אותנו פה, כי אם הקב"ה
כדי להענישנו על עוונותינו, והוא זה ששומר
עלינו שנזכה לבוא לקבר ישראל! ועל כך תיקנו
ברכה מיוחדת: "הטוב והמטיב - הטוב שלא
נסרחו, והמטיב שניתנו לקבורה".

וכתבו התוספות (שם לה. ד"ה לפניו) שאין זה
קל וחומר גמור כי אם מדרבנן, [והוכיחו כן ממה
ששינו במשנה (שם כ:)] כי בעל קרי טמא מברך
על המזון רק לאחריו שהיא מן התורה ולא לפניו
שהיא רק מדרבנן].

ומטעם זה נפסק להלכה בשלחן ערוך (או"ח
סימן קפד סעיף ד): "אכל ואינו יודע אם בירך
ברכת המזון אם לאו צריך לברך מספק, מפני
שהיא מן התורה". וכן פסק עוד (שם סימן רט
סעיף ג): "כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם
לאו, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף, חוץ
מברכת המזון מפני שהוא של תורה".

הנה כי כן מוטלת עלינו חובת הביאור, מדוע
צונו הקב"ה בתורה לברך אחר המזון שלש
ברכות: ברכת הזן, ברכת הארץ, בונה ירושלים,
ולא כללם יחד בברכה אחת. אך טרם שניכנס
לעובי הקורה לבאר ענין זה, הבה נתבונן גם במה
שבחרו חכמינו ז"ל להוסיף בברכת המזון ברכה
רביעית "הטוב והמטיב" על הרוגי ביתר.

"הטוב והמטיב ביבנה תקנה כנגד הרוגי ביתר"

שנינו בגמרא (ברכות מח:): כי בנוסף על שלש
ברכות המזון שהן מן התורה, תיקנו רבותינו ז"ל
שביבנה להוסיף ברכה רביעית בברכת המזון:
"הטוב והמטיב ביבנה תקנה כנגד הרוגי ביתר,
דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר
לקבורה, תיקנו ביבנה הטוב והמטיב - הטוב שלא
הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה".

כדי להבין מעט מזעיר הנס הגדול שעשה
הקב"ה עם הרוגי ביתר, נקדים מה ששינו
בירושלמי (תענית כד.), כי אנשי העיר ביתר
הצטרפו למרד הגדול של בר כוכבא, שמרד
ברומאים כששים שנה אחרי חורבן בית מקדש
השני. ומפרש בירושלמי (שם): שנענשו משום
שלא התאבלו על חורבן ירושלים: "תני רבי
יוסי אומר, נ"ב שנה עשת ביתר לאחר חורבן

בפרשתנו פרשת עקב דבר בעתו מה טוב,
להתבונן באחת מהמצוות עשה החשובות
מצות ברכת המזון, ככתוב (דברים ח י'): "ואכלת
ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה
אשר נתן לך". מפסק זה למדו חכמינו ז"ל כי
מצות עשה מן התורה לברך ברכת המזון אחרי
שאכל ושבע, כמו ששינו בגמרא (ברכות כא.):
"מניין לברכת המזון לאחריה מן התורה, שנאמר
ואכלת ושבעת וברכת. מניין לברכת התורה לפנייה
מן התורה, שנאמר (דברים לב ג) כי שם ה' אקרא
הבו גודל לאלקיני".

ב"ספר החינוך" (מצוה תל) מבאר טעם
לשבח, מדוע על לימוד התורה צונו הכתוב
לברך לפני הלימוד, ואילו על האכילה צונו
הכתוב לברך רק אחרי האכילה, כי עניני אכילה
שייכים לגוף החומרי, שאינו מרגיש בהנאה
רק אחרי שאכל ושתה, לכן לא חייבתו התורה
לברך רק אחרי שאכל, אבל עסק התורה שהיא
מזון רוחני לשכל הרוחני, הנה גם לפני עסק
התורה בפועל מכיר השכל את התענוג הגדול,
לכן צריך לברך לפני לימוד התורה.

אחרי המזון ג' ברכות מן התורה לפני המזון ברכה אחת מדרבנן

והנה מן התורה צריך לברך אחר המזון שלש
ברכות כמו ששינו בגמרא (ברכות מח:): "תנו
רבנן סדר ברכת המזון כך היא, ברכה ראשונה
ברכת הזן, שניה ברכת הארץ, שלישית בונה
ירושלים, רביעית הטוב והמטיב... מניין לברכת
המזון מן התורה... רבי אומר ואכלת ושבעת
וברכת, זו ברכת הזן... על הארץ זו ברכת הארץ,
הטובה זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר (דברים ג
כה) הנה הטוב הזה והלבנון".

אלא שבגמרא (שם) למדו מקל וחומר
שצריך לברך ברכה אחת גם לפני המזון: "אין
לי אלא לאחריו לפניו מנין, אמרת קל וחומר
כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן".

מהו הקשר בין קבורת הרוגי ביתר לברכת המזון

אלא שעתה נשאר לנו לדון במה שנתייגעו המפרשים, מה ראו רבותינו שביבנה לתקן ברכה מיוחדת על קבורת הרוגי ביתר דוקא בברכת המזון, כלומר איזה קשר יש בין קבורת המת לברכות שאנו מברכים על המזון. ומצינו על כך ביאור ברא"ש (ברכות פ"ז סימן כב): "וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה, ואמרינן בירושלמי (סוכה כג.) כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל, ואין עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים".

כלומר כמו שאנו מתפללים לה' בברכת "בונה ירושלים" על בנין ירושלים ובית המקדש: "רחם נא ה' אלקינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עלינו", כן סמכו ברכה מיוחדת על הרוגי ביתר שבאו לקבורה, וגם הם יזכו לתיקון ולתחיית המתים בגאולה העתידה בבנין ירושלים ובית המקדש במהרה.

ביאור נוסף על כך בדרך מוסר מצינו בדברי "בעל הטורים" כאן, שמפרש סמיכות הפסוקים בפרשתנו (דברים ח י'): "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת... ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך".

ועל זה כתב "בעל הטורים" בלשון קדשו: "ואכלת ושבעת, וסמיך ליה פן תשכח, שצריך להזכיר יום המיתה בברכת המזון, ולכך תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה". כלומר הטעם שתיקנו לברך על הרוגי ביתר דוקא בברכת המזון, כי כאשר אדם עוסק בעניני אכילה ושתיה יש סכנה שישכח את ה', לכן הזכירו לו את יום המיתה בברכה שתיקנו על קבורת הרוגי ביתר.

ברכת המזון בשמחה סגולה לפרנסה בשמחה

כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים פנים, נראה לומר טעם חדש על מה שתקנו חכמינו ז"ל, לשלב ברכה מיוחדת על קבורת הרוגי ביתר בתוך ברכת המזון, בהקדם לבאר סגולה נפלאה שכתב אחד מן הראשונים ב"ספר החינוך" (מצוה תל): "כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו".

אריז"ל בשם הזוהר הקדוש: המברך ברכת המזון בשמחה גדולה, זוכה שישפיע לו הקב"ה פרנסה בשמחה

פנים יפות: על ידי שאדם מעלה ניצוצי קדושה ממאכליו, הם רודפים אחרי האדם שיאכל ויעלה אותם

ביאור המשנה: "אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי", כי הצומח והחי בורחים מן האדם שלא יקלקלם

שלש ברכות המזון כדי לתקן את ניצוצי הקדושה של הדומם הצומח והחי שנתעלו ונכללו באדם שאכלם

וכתב ה"באר היטב" (או"ח סימן קפה אות א): "מצאתי למה אין ה' בברכת המזון, לפי שכל מי שברך ברכת המזון בכוונה, אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו', ומזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל ימיו. ספר החינוך עטרת זקנים. והמדקדק יזהר לברך דוקא תוך הספר ולא בעל פה. ב"ח. כתב בספר חסידים, מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו, ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הברכות בכוונת הלב".

והנה מה שמצינו עוד בענין זה ב"שער המצות" לרבינו האריז"ל (פרשת עקב במצות ברכת המזון) בשם הזוהר הקדוש (פרשת ויקהל ריח.). כי צריך לברך ברכת המזון בשמחה גדולה, כי בזכות זה ישפיע לו הקב"ה גם כן את פרנסתו בשמחה, והנה הדברים בלשון קדשו:

"גם צריך שתדע, כי אף על פי שנתבאר לעיל שבתוך הסעודה, אם הוא בחול יתעצב אל לבו על החורבן כנ"ל בשם הזוהר, אמנם בברכת המזון אדרבא צריך להראות שמחה יתירה בלבו, וכמו שכתוב בזהר ויקהל על בועז (רות ג-ז) ויאכל וישת וייטב לבו, דברייך על מזוניה בשמחה ובטוב לבב".

ומבאר האריז"ל שם הענין בזה, כי הקב"ה משפיע את המזון שלנו לשכינה שהיא שורש נשמות ישראל, ואחר כך היא מחלקת את המזון לנו בני ישראל צאצאיה, ועל ידי שאנו מברכים ברכת המזון בשמחה, כי אז גם השכינה מחלקת לנו את המזון בשמחה, ובלשון קדשו:

"ועל ידי מה שאנו מכוונים באכילתנו, אנו ממשכיין לה השפע ומזון, וממה שאנו ממשכיין לה היא מחלקת אחר כך ונותנת מזון ואכילה אלינו, ולכן צריך לברך ברכת המזון בעין טובה בשמחה יתירה, להראות לפניה כנדיבים בעין טובה ולא כצרי עין, ואז גם היא נותנת לנו מזונותינו בשמחה ובעין הטוב".

הנה כי כן מוטלת עלינו חובת הביאור: א) מדוע נצטוונו מן התורה לברך על המזון שלש ברכות. ב) מדוע תקנו רבותינו שביבנה לשלב ברכת מיוחדת על קבורת הרוגי ביתר בתוך ברכת המזון. ג) מהו הביאור לקבלה נפלאה זו של בעל "ספר החינוך" בשם רבותיו: "שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו".

תכלית עבודת האכילה - העלאת הדומם הצומח והחי

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, על פי הקדמה נפלאה ממשנתו הטהורה של הגה"ק בעל "פנים יפות" (פרשת בראשית דף טז:), אשר דיבר בקדשו לבאר המשנה (קידושין פב.): "רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראית מימין חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי".

והנה היות שדברי ה"פנים יפות" הם יסוד גדול, ראינו להרחיב בביאור דבריו שכל כולו מבוסס, על מה שגילה לנו רבינו האריז"ל ב"שער המצות" (פרשת עקב) יסוד גדול בעבודת האכילה, כי תכלית האכילה היא שיעלה אדם ניצוצי הקדושה מארבעה סוגים שהעולם כלול מהם: דומם, צומח, חי, מדבר.

"הדומם", הוא עפר האדמה שעומד כדומם בלי לזוז ממקומו. "הצומח", הוא כל מה שצומח מן האדמה, כעצים עשבים וכל מיני צמחים שיש בהם קצת חיות. "החי", הם בעלי חיים שיש בהם עוד יותר חיות, כי יש ביכולתם ללכת ולנוע ממקום למקום. "המדבר", הוא מין האנושי שהקב"ה נתן לו כח הדיבור כמו שכתוב (בראשית ב ז): "ויפח באפיו נשמת חיים

שהיו עד עתה בתוך הדומם הצומח והחי, לא היו יכולים לדבר שום דיבורי תורה ותפלה לה', כי אין להם את כח הדיבור ללמוד תורה ולהודות לה' בכ"ב אותיות התורה, [כי אם בנהימות וקולות של שיחות חיות ועופות], ונמצא שהיו עד עתה בבחינת (תהלים לט ג): "נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר".

אך כאשר נתעלו למדרגת אדם המדבר, ונעשו חלק בלתי נפרד מנפש האדם הם יכולים לדבר, לכן הדבר הראשון שצריך לדבר עם הכוח של המאכל, שלא היו מסוגלים עד עתה לדבר הוא לדבר דברי תורה, אבל אם אינו מדבר דברי תורה אין להם עליה והרי זה כאילו אוכל מזבחי מתים.

הדומם הצומח והחי בורחים מאדם שאינו מתקנם

מעתה נחזור לדברי ה"פנים יפות", שבמבאר לפי זה הטעם שבעלי חיים יש להם בדרך כלל את מזונם בצומח המפוזר על פני שדות ועירות, כי היות שניצוצי הקדושה הנמצאים בדומם ובצומח יש להם תשוקה לעלות למדרגה יותר גדולה, ואי אפשר שיעלו למדרגה יותר גדולה כי אם על ידי שיבוא הבעל חי ויאכל אותם, לכן הם רודפים אחרי הבעל חי ומזמינים עצמם לפניו, כדי שיאכל ויעלה אותם למדרגה יותר גדולה.

וזהו שאמר רבי שמעון בן אלעזר: "ראית מימין חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער", ועל כרחק שהטעם לכך הוא כי הצומח רודף אחרי הבעל חי שיבא ויאכל אותו, כדי שיוכל על ידי זה לעלות ממדרגה למדרגה, ולפי זה קשה: "והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער".

כלומר הלא הבעל חי לא נברא רק כדי לשמש את האדם, שיבוא אדם ויאכל אותו ויעבוד את ה' בכח האכילה, ועל ידי זה יעלה ויתקן את ניצוצי הקדושה שבבעל חי, אם כן איך יתכן שאדם עצמו משיג את פרנסתו רק בטורח גדול, "אלא שהרועתי את מעשי וקפחתי את פרנסתי", כלומר כיון שהרועתי את מעשי ואיני עובד את ה' עם הכח והחיות של המזון, לכן קפחתי את פרנסתי כי המזון בורח ממני כמפני האש, כדי שלא אקלקל את ניצוצי הקדושה שבקרב. אלו תוכן דבריו הנשגבים.

יומתק להבין בזה מה ששינוי במשנה (אבות פ"ג מ"ז): "אם אין תורה אין קמח". כי אם אין אדם עוסק בתורה בכח האכילה הקמח בורח ממנו, כי יש לו פחד עצום מאדם זה שאינו

ביאור קבלת החינוך בשם רבותיו: ברכת המזון סגולה לפרנסה, כי הדומם הצומח והחי רודפים אחריו שיתקנם

ישוב הפלא: מה ראו רבותינו שביבנה להכניס בברכת המזון, ברכה על הרוגי ביתר שלא נסרחו ובאו לקבורה

שבע שנים עמדו הרוגי ביתר מלוא קומה בפישוט ידיים כגדר בכרם של אדריינוס הרשע ולא שלט בהם הסרחון

העפר הדומם מזכך את זוהמת הנחש באדם, בתור הכרת טובה לאדם שמעלה את ניצוצי הקדושה הצומחים ממנו

"רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא כב) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'".

והנה הדברים כמו שהביא בשמו בספר "באר מים" על הגדה של פסח (בד"ה יקר בעיני):

"אמר הבעל שם טוב זללה"ה, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, פירוש כי המת מתגלגל במאכל אדם כדי שיאמרו עליו דברי תורה, ועל ידי זה מחיה אותו המת שהיה בגלגול זה, אבל אם לא אמרו דברי תורה, אז הוא זובח אותו המת המגולגל במאכל זה ומשליך אותו לדומם, וזהו שאמר מזבחי מתים".

ב"יגל יעקב" (פרשת מקץ) מוסיף על כך דבר יקר, כי השלשה שאכלו על שלחן אחד הם: הדומם, הצומח, החי, שאוכלים תמיד יחד על שלחן אחד עם איש ישראל, שהרי כשהאדם אוכל בשר הוא בעצם אוכל גם את ניצוצי הקדושה של הדומם והצומח שהתעלו ונכללו בתוך החי.

והיות שתכלית בירורם ועלייתם למדרגת האדם המדבר, היא כדי שיבוא האדם ויעלה אותם לה' על ידי שמשתמש בכוח המזון לעסוק בדברי תורה, לכן אם לא אמר דברי תורה על השלחן בכח החיות של המזון שניתוסף בו, הרי הוא ממית אותם ומורידם לבאר שחת מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, והרי זה כאילו אכל מזבחי מתים.

ויש להוסיף בזה עוד נקודה עמוקה, כי כאשר נתבונן נראה שכל אותם ניצוצי הקדושה

ויהי האדם לנפש חיה", ומפרש בתרגום: "והוות באדם לרוח ממללא", שהוא כח הדיבור שבא מנשמת חיים שנפח הקב"ה כביכול באדם.

והנה כאשר נתבונן נראה שהקב"ה ברא את העולם כך, שכל מין ניזון מהנמוך ממנו, הא כיצד, "הצומח" שואב את חיותו מן האדמה שהיא בבחינת דומם, ואז מתעלה החיות שבתוך הדומם ונהפך לחלק בלתי נפרד מהצומח, ועל ידי זה עולים ניצוצי הקדושה מן הדומם אל הצומח ומתחברים עמו.

"החי" שהם בעלי חיים ניזונים מאכילת הצומח, כי החיות של הצומח נהפכת לחלק בלתי נפרד מבשרו של החי, ועל ידי זה עולים ניצוצי הקדושה מן הצומח אל החי ומתחברים עמו. ואילו אדם "המדבר" ניזון מהבשר שהוא אוכל מבעלי החיים, וכאשר הוא שוחט את הבעל חי כדת וכדין ואוכל את בשרו בברכה, עולים ניצוצי הקדושה מן החי אל האדם ומתחברים ונעשים חלק בלתי נפרד ממנו.

על פי האמור מבאר האריז"ל (פסחים מט): "תניא רבי אומר, עם הארץ אסור לאכול בשר, שנאמר (ויקרא יא מו) זאת תורת הבהמה והעוף, כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף". כי תלמיד חכם שעוסק בתורה מתקן את ניצוצי הקדושה מהבשר שאכל, אבל עם הארץ שאינו עוסק בתורה כי אם בדברים בטלים אסור לו לאכול בשר, כי לא רק שאינו מתקן את ניצוצי הקדושה אלא הוא עוד מקלקלם ומורידם לבאר שחת.

"שלשה שאכלו על שלחן אחד" הדומם הצומח והחי שמצפים לתיקון

ומה נוראים הם דברי הבעל שם טוב הקדוש זי"ע שמפרש מאמרו של התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי במשנה (אבות פ"ג מ"ג):

העפר מזכך זוהמת האדם תמורת התיקון שאדם מתקן

ונראה להוסיף תבלין בדחילו ורחימו, לבאר טעם לשבח מה שבחר הקב"ה דוקא בעפר האדמה, למלא תפקיד זה לזכר את זוהמת הנחש מגוף האדם, כי היות שאדם באכילתו מתקן את ניצוצי הקדושה שבדומם האדמה, שמתעלים לצומח, ומן הצומח לחי, ומן החי לאדם המדבר, שמתקנם בתורתו ובברכתו על המזון, לכן ראוי שהעפר הדומם יכיר לו טובה על כך ויזכך את גופו מזוהמת הנחש.

אמור מעתה כמה עמקו מחשבות חכמינו ז"ל, שהוסיפו דוקא בברכת המזון ברכה רביעית, ברכת "הטוב והמטיב" - על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה: "הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה", כי אחרי שאנו מברכים שלש ברכות על המזון, כדי לתקן את ניצוצי הקדושה של הדומם הצומח והחי שאכלנו, ראוי לנו להודות לה' בברכה רביעית מיוחדת, שבזכות תיקון זה גם אנו זוכים לתיקון ולזיכוך, על ידי עפר האדמה הדומם המזכך את זוהמת הנחש מגוף האדם.

והנה תיקון נפלא זה של העפר המזכך ומנקה את גוף האדם מזוהמת הנחש, הרי נתגלה לעין כל בנס הגדול של הרוגי ביתר, אשר אדריינוס הרשע הציב את גופם בכרמו כגדר שבע שנים, ועם כל זאת לא נסרחו וזכו להגיע לקבורה כדי שיזדככו בעפר האדמה, לכן תיקנו אז את הברכה הרביעית על הנס הגדול של הרוגי ביתר שזכו לבוא לקבורה, ונכלל בזה גם הודאה לה' שהמציא תיקון וזיכוך לגופנו מזוהמת הנחש, כדי שבתחיית המתים יקום הגוף לתחיה מזוכך ונקי מכל סיג ופגם.

היוצא לנו מכל זה לקח נעלה ונשגב שראוי לכל אחד מישראל לשנן ולזכור, כי כן היא דרך העולם לעשות כל מיני השתדלות כדי להרוויח את לחמו בשפע, ומחפשים כל מיני סגולות שונות ומשונות כדי להגדיל את פרנסתו, ואינם זוכרים את הסגולה הגדולה של ברכת המזון שהיא מצות עשה מן התורה, ובמקום לחטוף את הברכות ולהחסיר שלישי ורביעי, הרי עדיף לברך ברכת המזון מתוך הסיפור לאט ובשמחה, אשר אז מובטח לו לאדם שתתקיים בו הבטחת "ספר החינוך" - "כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו".

בכבוד כל ימיו", כי מאחר שלפי המבואר צונו הקב"ה לברך על המזון שלש ברכות, כדי לתקן בכך את ניצוצי הקדושה של הדומם הצומח והחי, שנתעלו על ידי האכילה להיות כלולים בקרבנו, לכן על ידי תיקון נפלא זה הם רודפים אחרינו כדי שנוכל לתקנם.

וזהו גם כן ביאור דברי הזוהר הקדוש ורבינו האריז"ל, שצריך לברך ברכת המזון בשמחה גדולה, כי על ידי זה משפיע הקב"ה גם לנו את פרנסתנו בשמחה. הביאור בזה, כי על ידי שאנו מברכים ברכת המזון בשמחה גדולה, להודות לה' על שזיכה אותנו לתקן את ניצוצי הקדושה שבדומם צומח והחי, משפיע לנו גם הקב"ה את פרנסתנו בשמחה, בידעו שאנו ננצל את הפרנסה כדי לתקן כל מה שברא בעולמו.

תכלית הקבורה באדמה לזכך את זוהמת הנחש

בדרך זו במסילה נעלה להבין כמה עמוקים ונפלאים הם מעשי חכמינו ז"ל, שתיקנו ביבנה להוסיף ברכה רביעית כנגד הרוגי ביתר שניתנו לקבורה, על פי המבואר ב"טעמי המצות" לרבינו האריז"ל (פרשת ויחי מצות קבורה): "סוד קבורת מת... צריך שיכוונו הקוברים, שתתעכל כל אותה הזוהמא שנתערבה בנפשו בחטא אדם הראשון, שתתעכל בקרקע וישאר נקי".

ביאור דבריו הקדושים על פי המבואר בגמרא (שבת קמו). כי בחטא עץ הדעת הכניס הנחש זוהמא בכל הנבראים. לפי זה מבאר האריז"ל כי מטעם זה גזר הקב"ה מיתה על האדם כדי שהגוף יקבר באדמה, ועל ידי הקבורה תתבטל זוהמת הגוף בעפר שהוא לחמו של הנחש, ומקור הדבר בזוהר הקדוש במדרש הנעלם (פרשת וירא קטז):

"הקב"ה מעייל האי גופא תחות ארעא, עד דמתרקב כוליה ונפיק מניה כל זוהמא בישא, ואשתאר ההוא תרווד רקב ואתבני גופא מניה, ועד כען ההוא גופא לא שלים". פירושו: "הקב"ה מכניס את הגוף תחת הארץ, עד שנרקב כולו ויוצאת ממנו כל זוהמה רעה, ונשאר אותו כף מלא רקב ונבנה הגוף ממנו, ועד עתה לא היה הגוף שלם".

נמצינו למדים מזה, כי מה שגזר הקב"ה על אדם הראשון ועל כל הנבראים אחרי שחטא בעץ הדעת (בראשית ג-יט): "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", היא לטובת האדם כדי שתתעכל זוהמת הנחש בעפר האדמה, ובתחיית המתים יקום האדם לתחיה עם גוף נקי בלי שום זוהמא.

עוסק בתורה שלא יקלקל את ניצוצי הקדושה שבקרבנו, אבל לעומת זה אדם שעוסק בתורה מובטח לו שישגיג פרנסתו בקלות, כי המזון רודף אחריו כדי שיאכל ויעלה אותו על ידי שעוסק בתורה בכח המזון שניתוסף לו.

שלש ברכות המזון כנגד הדומם הצומח והחי

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה שנצטוונו מן התורה לברך שלש ברכות על המזון, כי היות שתכלית האכילה היא להעלות את ניצוצי הקדושה מהדומם הצומח והחי עד לאדם המדבר, כדי שיתקנם בדיבורים של תורה ותפלה, לכן צונו הקב"ה לברך שלש ברכות על המזון לתקן בכך ג' בחינות דומם צומח חי.

ויש לומר כי ברכה הראשונה "ברכת הזן", היא כנגד תיקון הדומם שהיא האדמה, שהקב"ה מוציא ממנה מזון לכל חי - לצומח לחי ולמדבר, לכן סיום נוסח הברכה הוא "הזן את הכל". הברכה השניה "ברכת הארץ" על ארץ ישראל היא כנגד תיקון הצומח, כי בארץ ישראל נתחייבו ישראל לקיים מצות תרומות ומעשרות כדי לתקן את הצומח. הברכה השלישית "בונה ירושלים" היא כנגד תיקון הבעל חי שהקריבו בבית המקדש, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"א ה"א): "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות".

והנה כבר נתבאר כי כל זמן שניצוצי הקדושה הם בתוך הדומם הצומח והחי, אין להם את כח הדיבור ללמוד תורה ולהודות לה' בכ"ב אותיות התורה, שהרי מטעם זה שנינו במשנה: "שלשה שאכלו על שלחן אחד" - הדומם הצומח והחי הנאכלים ומתעלים לאדם המדבר, "ואמרו עליו דברי תורה", לתקנם בדיבורי תורה, "כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא".

לכן נצטוונו מן התורה לברך דוקא שלש ברכות, כדי להודות ולהלל לה' על תיקון ניצוצי הקדושה בג' בחינות הדומם הצומח והחי, שנתעלו לאדם המדבר ומעתה הם יכולים להלל לה' בדיבור. יומתק ליישב בזה מה שצונו הכתוב לברך דוקא אחרי המזון ולא לפני המזון, כי לפני המזון לא היו הדומם הצומח והחי עדיין כלולים בתוך האדם, לכן דוקא אחרי שאכלנו אותם אנו מודים לה' יחד עם כל השלשה הכלולים בקרבנו.

ועתה בא וראה כי לפי האמור יפתח לנו פתח נפלא, להבין מה שקיבל "ספר החינוך" מרבתי: "שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו